

Veselības ministrijas atbilde uz sabiedrības pastiprinātu interesi izraisīto jautājumu par obligāto jeb piespiedu vakcināciju

Šī gada 14. jūlijā Ministru kabineta sēdē tika atbalstīts Tieslietu ministrijas iesniegtais likumprojekts “Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā” (turpmāk – likumprojekts), kas tālāk ir nosūtīts izskatīšanai Saeimā. Likumprojekts ir izstrādāts sabiedrības drošības un veselības interesēs, paredzot, ka valsts institūciju un privātpersonu sniegtajiem pakalpojumiem ir jābūt epidemioloģiski drošiem, ka darba devējiem ir jānodrošina epidemioloģiski droša darba un mācību vide, it īpaši šādu prasību attiecinot uz ārstniecības iestādēm, sociālās aprūpes iestādēm un uz darbu izglītības jomā.

Latvijas Republikas Satversmes 111. pants paredz valsts pienākumu aizsargāt cilvēku veselību. Tādējādi sabiedrības veselība ir viena no Satversmē ietvertajām konstitucionālajām vērtībām, kuras aizsardzībai valsts var ierobežot citu personu tiesības. Līdz ar to no Satversmes 111. pantā nostiprinātajām tiesībām uz veselību izriet arī valsts pozitīvs pienākums veikt pasākumus, kas nepieciešami cilvēku veselības aizsargāšanai. Savukārt Satversmes 93. pantā noteikts, ka ikviena cilvēka tiesības uz dzīvību aizsargā likums, jo tiesības uz dzīvību ir fundamentālas tiesības un vienas no augstākajām vērtībām cilvēktiesību ietvaros, kas uzliek valstij pienākumu veikt izsvērtus pasākumus ikviena cilvēka dzīvības saglabāšanai, piemēram, samazināt cilvēku mirstību, novēršot Covid-19 pandēmijas izplatību. Savukārt saskaņā ar Satversmes 116. pantu Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības un sabiedrības drošību. Tādējādi vakcinācija kā priekšnoteikums darba vai amata (dienesta) pienākumu veikšanai skatāms kopsakarā ar tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un tiesībām uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību.

Izstrādātais likumprojekts ir izvērtēts ne tikai saistībā ar tā atbilstību Satversmes prasībām, bet arī attiecībā uz likumprojekta atbilstību Latvijas Republikas starptautiskajām saistībām.

ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 6. pantā un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2. pantā ir noteiktas personas tiesības uz dzīvību, savukārt no Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. panta un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta valstīm izriet pozitīvie pienākumi rīkoties, lai aizsargātu cilvēku dzīvību un citu sabiedrības veselību.

Tāpat personas tiesības uz veselību ir noteiktas ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 12. pantā. Tajā ir noteikts, ka šī pakta dalībvalstīm ir jāveic pasākumi pilnīgai minēto tiesību realizēšanai, lai nodrošinātu epidēmisko un endēmisko slimību, arodslimību un citu slimību profilaksi un ārstēšanu un to apkarošanu.

ANO Cilvēktiesību komitejas izstrādātā 36. Vispārējā komentāra par Pakta 6. pantu (tiesības uz dzīvību) 26. punktā ir sniegts padziļināts skaidrojums par to, ka

pozitīvais valsts pienākums aizsargāt dzīvību nozīmē arī atbilstošu pasākumu veikšanu, lai risinātu tādus vispārējos stāvokļus sabiedrībā, kas var radīt tiešus draudus dzīvībai vai liegt indivīdiem cienīgi izmantot savas tiesības. Šie vispārējie pasākumi var ietvert arī dzīvībai bīstamu slimību izplatības ierobežošanu, tāpat pasākumus, kas nepieciešami, lai nodrošinātu personām tūlītēju piekļuvi, piemēram, veselības aprūpei, kā arī citus pasākumus, kas veicinātu un atvieglotu atbilstošus vispārīgus apstākļus, piemēram, atbalstītu efektīvus ārkārtas veselības aprūpes pakalpojumus.

Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, kas ietvertas augšminētajās normās, no vienas puses pieprasa, lai valsts izveido tādu tiesību un veselības sistēmu, kas spētu indivīdus pasargāt no pandēmijas radītajām sekām, aizsargāt sabiedrības veselību un normalizēt situāciju, lai pēc iespējas sasniegtu tādu veselības stāvokli, kāds bijis pirms pandēmijas radītā veselības apdraudējuma, bet, no otras puses, pieprasa, lai ikviena iejaukšanās personas tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību un domu, pārliecības un ticības brīvību būtu balstīta pienācīgā kārtā pieņemtā normatīvajā regulējumā, kas vērsti uz noteikta leģitīma mērķa sasniegšanu un ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā (ir samērīgs).

Viens no valsts pozitīvā pienākuma veselības aizsardzības jomā pandēmijas apstākļos īstenošanas instrumentiem ir iedzīvotāju vakcinācija. Latvijā Covid-19 vakcinēšanas stratēģijas galvenais mērķis ir nodrošināt nepārtrauktu veselības aprūpes sistēmas funkcionēšanu, samazināt mirstības un saslimstības radīto slogu uz veselības aprūpes sistēmu un panākt kolektīvo imunitāti. Covid-19 infekcijas izplatības ātrums ir saistīts ar ierobežojumu apmēru, kopējo saslimstību valstīs, no kurām bieži ieceļo iedzīvotāji, vīrusa iespējamām mutācijām. Savukārt vakcinējamo personu īpatsvars ir cieši saistīts arī ar iedzīvotāju vēlmi tikt vakcinētiem.

Tādējādi arī likumprojektā ietvertie grozījumi ir vērsti uz leģitīmā mērķa – citu personu tiesību aizsardzība – sasniegšanu un valsts pozitīvā pienākuma īstenošanu. Likumprojektā uzskaitīti konkrēti un skaidri nosacījumi, kādos darba devējs var prasīt, lai darbinieks būtu vakcinējies vai spētu uzrādīt sadarbspējīgu sertifikātu, un kādas ir paredzamās sekas, ja persona tomēr nevar uzrādīt sadarbspējīgu sertifikātu (pārslimošanas un vakcinācijas gadījumā) gan nekavējoties, gan ilgtermiņā.

Likumprojekts neparedz veikt obligātu vakcināciju ikvienai personai. Likumprojektā tiek paredzēti konkrēti kritēriji, pie kuriem darba devējs var prasīt, lai darbinieks būtu vakcinējies, kā arī ir paredzēts darba devēja pienākums vērtēt katru gadījumu individuāli, ņemot vērā samērīguma, tiesiskuma un vienlīdzības principu. Tādējādi tiek paredzēta plaša darba devēja novērtējuma brīvība, pakāpeniska un individualizēta pieeja ikvienam darbiniekam.

Vienlaikus likumprojektā tiek noteikts, ka valsts institūciju un privātpersonu sniegtajiem pakalpojumiem būtu jābūt epidemioloģiski drošiem, bet darba devējiem būtu jānodrošina epidemioloģiski droša vide klātienē pakalpojumu saņemšanai. Neviena persona netiek pakļauta piespiedu vakcinācijai pretēji tās gribai neatkarīgi no imesliem, kas veido šādu gribu.

Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, savukārt Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir rīcības brīvība izvirzīt prasības attiecībā uz konkrētu profesionālo darbību, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs. Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos, tostarp tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, var ierobežot, taču attiecīgajam ierobežojumam ir jābūt noteiktam ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tam jāatbilst kādam no Satversmes 116. pantā noteiktajiem leģitīmajiem mērķiem un jābūt samērīgam. Gadījumos, kad persona nevēlas vakcinēties, tai ir tiesības izvēlēties tādu nodarbošanos, kas nav saistīta ar tādiem Covid-19 infekcijas izplatības riskiem, kuru dēļ būtu izvirzīta prasība par sadarbspējīga vakcinācijas sertifikāta esamību. Ja darba devējs un nodarbinātais nevar vienoties par darbinieka nodarbināšanu atbilstoši likumprojektā noteiktajam, ir noteikts darba devēja pienākums izmaksāt darbiniekam (amatpersonai) atlaišanas pabalstu. Dīkstāves noteikšana, atstādināšana un atbrīvošana no amata iespējama tikai kā galējais risinājums, un ikvienā situācijā darba devējam ir pienākums savu resursu ietvaros vispirms veikt mazāk ierobežojošus pasākumus, lai nodrošinātu ikviena darbinieka un amatpersonas tiesību ievērošanu.

Nobeigumā vēlreiz vēlamies atgādināt, ka likumprojekts ir izstrādāts, lai pasargātu sabiedrību no Covid-19 infekcijas straujas izplatības, mazinātu riskus personām inficēties darba vietās un dažādu pakalpojumu saņemšanas laikā. Ja netiks ieviesti papildu epidemioloģiskās drošības pasākumi, atbilstoši Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra prognozēm, ES un EEZ valstīs ir sagaidāma tāda pati situācija, kāda tā bija 2020. gada rudenī ar augstu hospitalizēto pacientu un nāves gadījumu skaitu. Slimību profilakses un kontroles centra apkopotie dati par jūnija mēnesi liecina, ka 99,2 % no Covid-19 mirušajiem nebija vakcinēti, 99,1 % stacionētie pacienti nebija vakcinēti pret Covid-19 vai viņiem nebija pabeigts vakcinācijas kurss, bet 98 % no reģistrēto Covid-19 gadījumu skaita nebija vakcinēti pret Covid-19 vai viņiem nebija pabeigts vakcinācijas kurss.

Vakcinācija būtībā ir vienīgais veids, kā cīnīties ar Covid-19 infekciju un mums visiem atgriezties normālā ikdienas dzīvē. Nepastāv vakcinācijai līdzvērtīgu epidemioloģiskās drošības pasākumu gan attiecībā uz inficēšanās riskiem, gan arī uz infekcijas pārneses riskiem. Alternatīva iespēja vakcinācijai ir tikai plašu ierobežojumu noteikšana pakalpojumu sniegšanai. Savukārt šādi ierobežojumi rada nelabvēlīgas sekas arī uz valsts ekonomiku, personu tiesībām brīvi pārvietoties un tiesībām uz izglītību. No valsts ekonomiskās situācijas ir atkarīga sabiedrības labklājība un citu pamattiesību, it īpaši sociālo tiesību, ievērošana pienācīgā līmenī. Attiecīgi valsts pienākumi Covid-19 infekcijas izplatības mazināšanā neapšaubāmi ir cieši saistīti arī ar visas sabiedrības labklājību un drošību, un jebkuri konkrēti pasākumi, tostarp vakcinācija pret Covid-19 infekciju, būtu skatāmi ne tikai iepriekš minēto cilvēktiesību, bet arī citu tiesību kontekstā atkarībā no jomas, kurā konkrētie pasākumi paredzēti.